

نگاهی بر اصطلاحنامه فرهنگی سه زبانه، فارسی - انگلیسی - عربی (ویراست جدید اصفا)

● محسن حاجی‌زین‌العابدینی

عضو هیئت علمی مرکز اطلاعات و مدارک علمی کشاورزی
و دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز

پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی و اینترنت بر ارزش و اهمیت آنها افزوده شده است^۱. رویکرد جدید به بهره‌گیری از اصطلاحنامه‌ها در محیط‌های جدید و ایجاد تغییراتی در آنها برای مناسب‌سازی و استفاده در محیط‌های نوین، وضعیتی را ایجاد کرده که مطرح شدن مقوله‌هایی چون فرااصطلاحنامه‌ها^۲، هستی‌شناسی‌ها^۳ و در مواردی حتی فولکسونومی‌ها^۴ حکایت از آن دارند.

گسترش و نفوذ روزافزون اینترنت در تمامی امور، ضرورت بازنگری در اصطلاحنامه‌ها و ایجاد تغییرات لازم برای انطباق با نیازهای نوین را ضروری ساخته است. بسیاری از اصطلاحنامه‌های مهم جهان، همچون مش^۵، آگرووک^۶، ایسیس^۷ و اسپاینز^۸ چنین تغییراتی به وجود آمده و با وضعیت جدید هماهنگ شده‌اند. روزآمدسازی اصطلاحنامه اصفا و ارائه این ویراست سه زبانه، به گونه‌ای در راستای انطباق با این نیاز نیز هست.

اصطلاحنامه‌سازی دشواری‌های بسیاری دارد که این دشواری‌ها در کشور ما به مراتب بیشتر است؛ زیرا کاری گروهی است که علاوه بر حضور متخصصان حوزه‌های مختلف، زمان‌بر نیز هست. از مشکلات دیگر آن در کشور ما این است که سازمان یا سازمان‌هایی کمتری متولی تهیه و انتشار اصطلاحنامه می‌باشند، و به دلیل مشکلات زیاد آن، خیلی کم از آن استقبال و حمایت می‌کنند. به همین دلیل با آنکه برای هرگونه توسعه یا پیشرفت علمی نیاز مبرم به اصطلاحنامه‌های علمی داریم، اما شاهد تهیه و انتشار اصطلاحنامه‌های کمی در کشور هستیم. طبق یک بررسی تا سال ۱۳۸۲ (حسینی‌زاده و رها دوست، ۱۳۸۵) تنها ۱۴ اصطلاحنامه در کشور تهیه شده است که ۶ عنوان آنها نیز ترجمه از اصطلاحنامه‌های خارجی است و این تعداد امروز به ۱۶ عدد رسیده است. در حالی که وجود اصطلاحنامه برای هر حوزه‌ای ضروری است.

توجه و اهتمام به مقوله‌های فرهنگی و توسعه فرهنگی به انتشار حجم زیادی مقاله، کتاب، گزارش و سایر منابع، منجر شده است. نگهداری و دسترس‌پذیری آنها نیازمند اصطلاحنامه‌های مناسب است تا بتواند پاسخگوی سازماندهی موضوعی آنها باشد. برای پاسخ به این نیاز، در سال ۱۳۷۴ نخستین ویراست «اصطلاحنامه

● خسروی، فریبرز؛ قدیمی، نرگس. اصطلاحنامه فرهنگی سه زبانه، فارسی - انگلیسی - عربی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۵. جلد (۲۶۴۴ ص)

از مهم‌ترین اقدامات صورت گرفته در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، می‌توان به تهیه منابع استاندارد برای هماهنگی و یکدست‌سازی فعالیت‌های مختلف این حوزه اشاره کرد. این منابع اغلب با هدف پاسخ‌گویی به نیازهای هر دو گروه کاربران و کتابداران تهیه و عرضه می‌شوند. منابعی چون سرعنوان‌های موضوعی، طرح‌های رده‌بندی، مستند نام‌های اشخاص و تنالگان‌ها و اصطلاحنامه‌ها همگی با این هدف تهیه شده‌اند و در واقع پاسخ‌های از پیش آماده شده‌ای برای نیازهای واقعی یا احتمالی کاربران هستند. از انواع مهم این منابع اصطلاحنامه‌ها هستند که روزبه‌روز بر اهمیت و کاربرد آنها افزوده می‌شود. اصطلاحنامه‌ها نه تنها از گذشته وجود داشته و مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند، بلکه در حال حاضر و با ظهور و گسترش

فرهنگی فارسی (اصفا) منتشر شد و در سال ۱۳۸۰ ویراست دوم آن در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفت. اصطلاحنامه دو جلدی اصفا، محتوی اصطلاحات مرتبط با فرهنگ، سال‌ها مورد استفاده کاربران کتابخانه‌ها، نمایه‌سازان، کتابداران و متخصصان حوزه‌های فرهنگی بوده است.

در مقدمه اصطلاحنامه سه زبانه (ویراست جدید) در مورد ضرورت تدوین آن چنین ذکر شده است:

«توسعه شبکه‌های اطلاع‌رسانی در سطح کشور و گستردگی به‌کارگیری رایانه و اینترنت در ذخیره و بازیابی اطلاعات، پرداختن به تزاروس‌ها و آنتولوژی‌ها را ضروری تر نموده است؛ بویژه اصطلاحنامه چندزبانه که می‌تواند ابزاری مناسب در موتورهای کاوش و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی باشد و امکان جست‌وجوی همزمان به چند زبان را فراهم آورد. با توجه به این ضرورت‌ها، طرح تدوین اصطلاحنامه فرهنگی سه زبانه در کمیته شورای علمی و پژوهشی کشور به تصویب رسید و کار تدوین آن از سال ۱۳۷۶ آغاز شد.»

ساختار اصطلاحنامه

اگرچه با مراجعه به اصطلاحنامه و مطالعه مقدمه آن می‌توان با ساختار این منبع آشنا شد، از آنجائیکه بسیاری با وجود علاقه، امکان دسترسی به اصطلاحنامه یا خرید آن را ندارند، ساختار اصطلاحنامه به اختصار معرفی می‌شود. این اصطلاحنامه در ۳ جلد در ۲۶۴۴ صفحه منتشر شده است. طبق آمار ارائه شده در مقدمه اثر، تعداد اصطلاحات موجود در آن به شرح زیر است:

اصطلاح مرجح (توصیفگر)	۹۵۶۰
اصطلاح نامرجح (غیر توصیفگر)	۲۶۸۸
اصطلاح اخص	۶۹۴۷
اصطلاح مرتبط	۳۲۷۰
اصطلاحات انگلیسی	۹۶۴۸
اصطلاحات عربی	۱۰۲۰۸

در آغاز جلد اول، فهرستی از متخصصان موضوعی و ویراستاران علمی اصطلاحنامه مربوط به شاخه‌های مختلف فرهنگی ارائه شده است که همگی در زمره صاحب‌نظران حوزه تخصصی خود هستند. در ضمن برای برخی حوزه‌ها مانند زبان عربی، انگلیسی و نمایه‌سازی، هم از کارشناسان و هم از متخصصان کمک گرفته شده است. مرور این فهرست دوصفحه‌ای و نام‌های ذکر شده در آن، نشان از گستردگی موضوع و تلاش‌های فراوان برای افزایش صحت و دقت واژه‌ها و اصطلاحات، دارد. در ادامه توضیحاتی در خصوص وضعیت شکل‌گیری، روند تهیه، برخی نشانه‌های به‌کار رفته، حوزه‌های موضوعی و چگونگی تدوین اصطلاحنامه ذکر شده است. پس از آن فهرست منابع مورد استفاده که مشتمل بر ۴۳۸ (۴۱۵) اثر فارسی و ۲۳ اثر غیرفارسی) منبع می‌باشد، ذکر شده است.

متن اصلی اصطلاحنامه از پنج بخش ساختار الفبایی، ساختار

رده‌ای^{۱۰} (درختی)، نمایه انگلیسی به فارسی و عربی، نمایه عربی به فارسی و انگلیسی و نمایه گردشی (جایگشتی)^{۱۱} تشکیل شده است.

ساختار الفبایی که مهم‌ترین و پرکاربردترین بخش اصطلاحنامه است، به صورت الفبایی کلمه‌به‌کلمه تنظیم شده و در حقیقت نخستین بخشی است که هر استفاده‌کننده‌ای به آن مراجعه می‌کند. در نمایه الفبایی تمامی واژه‌ها در نظم الفبایی خود قرار دارند و واژه‌هایی که به عنوان اصطلاح مرجح (توصیفگر، گزیده، انتخاب‌شده) تعیین شده‌اند، با حروف سیاه‌تر نمایان شده‌اند. اصطلاحات مرجح، اصطلاحاتی هستند که از بین همه واژه‌های هم‌نویسه و هم‌معنی انتخاب شده و از دیگر واژه‌ها به آنها ارجاع داده می‌شود. در زیر هر اصطلاح مرجح، اختصارات زیر دیده می‌شود: اعم (عام‌تر)، اخص (خاص‌تر)، مرتبط (وابسته) و رأس (سرشاخه مقوله رده‌ای)، به جای (یعنی این اصطلاح جایگزین اصطلاحات انتخاب نشده‌ای است که در زیر آن ذکر شده است). همچنین در زیر اصطلاحات نامرجح با اختصار «بک» مواجه می‌شویم که به معنای ارجاع آن اصطلاح ناگزیده به اصطلاح گزیده (توصیفگر) است. در کنار تمامی اصطلاحات ذکر شده در ساختار الفبایی، برابر انگلیسی و عربی آنها نیز ذکر شده است. در ستون دیگری، روبه‌روی هر توصیفگر، شماره‌ای ذکر شده که شماره آن موضوع در ساختار رده‌ای است و جایگاه آن را در سلسله مراتب موضوعات مرتبط را نشان می‌دهد.

پس از ساختار الفبایی که طولانی‌ترین بخش اصطلاحنامه است و تمامی جلد اول و نیمی از جلد دوم را دربر می‌گیرد، ساختار رده‌ای آغاز می‌شود که تا پایان جلد دوم می‌یابد. ساختار رده‌ای در اصطلاحنامه‌ها بخشی پراهمیت به شمار می‌رود. در ساختار رده‌ای، تمامی موضوعات مورد بحث در یک اصطلاحنامه، بر اساس نظم سلسله مراتبی از عام به خاص درج شده و روابط عام و خاص بین آنها نیز تعیین می‌شود. یکی از مهم‌ترین وجوه تمایز اصطلاحنامه‌ها و سرعنوان‌های موضوعی، وجود همین ساختار رده‌ای است. تمامی اصطلاحات در ۱۸ مقوله موضوعی که طبق نظر تهیه‌کنندگان اصطلاحنامه، تمامی مقوله‌های فرهنگی را پوشش می‌دهد، جای گرفته است. این ۱۸ مقوله و علامت‌های اختصاری هر یک - که برای تشکیل شماره هر اصطلاح به کار گرفته شده - به این شرح است:

۱. آموزش و پرورش (آم)
۲. ادبیات (اد)
۳. ارتباطات (ار)
۴. اقتصاد (اق)
۵. تاریخ (تا)
۶. تصوف و عرفان (تص)
۷. جامعه‌شناسی (جا)
۸. جغرافیا (جغ)
۹. حقوق (حق)
۱۰. دین (دی)
۱۱. روان‌شناسی (رو)
۱۲. زبان‌شناسی (زب)
۱۳. علوم سیاسی (عل)

۱۴. فلسفه و منطق (فل)

۱۵. فناوری و علوم تجربی (فن)

۱۶. کتابداری و اطلاع‌رسانی (کت)

۱۷. مدیریت (مد)

۱۸. هنر و فرهنگ (هن)

بعد از ساختار رده‌ای، نمایه انگلیسی قرار دارد که برابری اصطلاحات را به فارسی و عربی ارائه می‌دهد. این نمایه از نظم الفبایی اصطلاحات انگلیسی تشکیل شده است. پس از نمایه انگلیسی، نمایه عربی قرار دارد که بر اساس تنظیم الفبایی اصطلاحات عربی تنظیم شده و برابری فارسی و انگلیسی آنها را نیز ارائه می‌کند. با استفاده از این نمایه‌ها، در صورتی که اصطلاح یا موضوعی به زبان فارسی فراموش شده باشد، از طریق برابر انگلیسی یا عربی آن قابل بازیابی است. یعنی با مراجعه به نمایه انگلیسی یا عربی می‌توانیم، برابر فارسی واژه را پیدا کرده و در نمایه الفبایی فارسی، مدخل مورد نظر را بازیابی کرده و مورد استفاده قرار دهیم.

قسمت انتهایی اثر، نمایه گردشی یا جایگشتی است. شیوه تنظیم این نمایه بدین شکل است که هر یک از واژه‌ها یک‌بار به عنوان مدخل در تنظیم الفبایی قرار می‌گیرند و از طریق آنها می‌توان واژه‌های مورد نظر را پیدا کرد. این نمایه موارد استفاده فراوانی دارد. یکی از مهم‌ترین کاربردهای این نمایه، زمانی است که با اصطلاحی عبارتی روبه‌رو هستیم، اما عبارت دقیق آن را به خاطر نداریم. در این حالت کافی است که واژه‌ای از اصطلاح را که در ذهن داریم، در جای الفبایی آن در این نمایه پیدا کنیم. در این صورت تمامی اصطلاحاتی که آن واژه به هر شکلی - چه در ابتدا، چه در وسط و چه در انتها - در آن به کار رفته را به ما نشان می‌دهد. با استفاده از این نمایه تا حدودی از به‌کارگیری اصطلاحات مغلوب^{۱۳} بی‌نیاز می‌شویم و به این صورت به زبان طبیعی کاربران نزدیک‌تر می‌شویم (حاجی‌زین‌العابدینی، ۱۳۸۴، ص ۱۳۶).

نقاط قوت

در این بخش به چند مورد از ویژگی‌ها و مزایای اصطلاحنامه اشاره می‌شود:

- از معیارهای مهمی که برای ارزیابی یک اصطلاحنامه در نظر می‌گیرند، روزآمدسازی و تطبیق آن با محیط‌های جدید است. روند روزآمدی اصطلاحنامه‌ها و در کل تمامی منابع مرجع در ایران بسیار کند است و نمی‌توان انتظار داشت که مانند اصطلاحنامه‌های خارجی که هر ساله یا با فواصل کم روزآمد می‌شوند، این منابع نیز روزآمد شوند. همین که هر چند سال یک‌بار، شاهد تجدیدنظر و انتشار یکی از این معهود اصطلاح‌نامه‌ها هستیم، خودش جای سیاست دارد و نشان از همت و علاقه تهیه‌کننده یا دست‌اندرکاران آن دارد. دوبار تجدید نظر و روزآمدی همراه با تغییر ساختار اصطلاحنامه فرهنگی - در طول یازده ساله که از انتشار نخستین ویرایش آن می‌گذرد - امتیاز مثبتی است که امیدواریم در آینده با سرعت بیشتر شاهد ارائه نسخه‌های جدید آن باشیم.

- مرور گاه‌به‌گاه و در صورت نیاز مداوم اصطلاحنامه برای

هر صاحب علمی در مقولات فرهنگی از ضروریات است؛ زیرا هر متخصصی در زمینه‌های مورد پوشش این منبع، می‌تواند در ساختار رده‌ای اصطلاحنامه موضوع تخصصی خود را از فراز تا فرود مرور کرده و با روابط، ترکیب‌ها و سلسله مراتب موضوعات مختلف حوزه تخصصی خود آشنا شود. حتی برای دانشجویانی که به دنبال موضوع پایان‌نامه هستند یا متخصصانی که به پژوهش علاقه‌مند هستند ولی زمینه‌های موضوعی حوزه خود را نمی‌شناسند، می‌تواند بسیار مفید باشد. آنها با مراجعه به ساختار اصطلاحنامه به راحتی می‌توانند سیاهه‌ای کامل از تمامی آنچه در تخصص آنها می‌گنجد را ملاحظه کرده و با شناخت بیشتری اقدام به فعالیت نمایند.

- این اثر دو نمایه «انگلیسی به فارسی و عربی» و «عربی به فارسی و انگلیسی» دارد که می‌توان از آنها، به عنوان یک واژه‌نامه تخصصی سه‌زبانه و سه‌سویه مناسب استفاده کرد؛ زیرا اول اینکه تمامی اصطلاحات مرتبط با مقوله فرهنگ و مسائل فرهنگی از متون مختلف استخراج، آماده‌سازی و بر اساس نظم سه زبانه تنظیم و ارائه شده است؛ دوم اینکه روابط عام و خاص بودن، مرتبط بودن واژه‌ها در مورد همه آنها مشخص شده است. از این رو کاربران می‌توانند برای دستیابی به معنای یک واژه خاص از نمایه‌های دیگر، بویژه ساختار رده‌ای استفاده کرده و به معنا و مفهوم دقیق آن دست یابند. سوم اینکه در انتخاب و نهایی ساختن اصطلاحات، از دانش متخصصان و کارشناسان مختلف استفاده شده است که خود نشان از کیفیت بالای اصطلاحات و معادل‌های انتخاب شده دارد؛ زیرا همچنان که در مقدمه ذکر شده است، برای تدوین این اصطلاحنامه سه گروه فعالیت داشتند تا ضمن بروز نگاه‌داشتن آن، آن را به یک اصطلاحنامه سه‌زبانه پویا تبدیل کنند. این سه گروه عبارتند از:

- نمایه‌سازان و متخصصان اصطلاحنامه

- متخصصان موضوعی

- متخصصان زبان انگلیسی و عربی

- از دیگر ویژگی‌های خوب این اصطلاحنامه، ارائه یادداشت دامنه است. کسانی که کار نمایه‌سازی انجام داده‌اند خوب می‌دانند که در بسیاری از موارد لازم است از بین دو یا چند توصیفگر مشابه یا نزدیک به هم، دست به گزینش مناسب‌ترین زد. یادداشت‌های دامنه ارائه شده، به انتخاب گزینه مناسب برای توصیف بهتر یک مدرک، کمک فراوانی می‌کنند.

کاستی‌ها

این بخش قصد نقد محتوایی اثر را ندارد، چون چنین اثری تنها زمانی مورد ارزیابی واقعی قرار می‌گیرد که در حین نمایه‌سازی واقعی و در حجم زیاد مورد استفاده قرار گیرد. در ادامه به نکاتی اشاره می‌شود که از نظر ظاهری و نظری در تجدید چاپ کتاب می‌تواند در خور تأمل و توجه باشد. ناگفته نماند که کاستی‌های مورد اشاره به هیچ‌وجه از اهمیت و ارزشمندی اثر و تلاش تهیه‌کنندگان محترم آن نخواهد کاست و تنها در جهت تکمیل و برخی اشکال‌زدایی‌ها است.

- ویرایش‌های گذشته اصفاء مقدمه‌های مفصل داشت که برای بسیاری از مباحث مربوط به اصطلاحنامه‌ها و نمایه‌سازی، منبعی

مناسب به شمار می‌آید. اما در این ویراست جای آن مقدمه و اطلاعات خوب آن خالی است. باید اشاره شود که مقدمه‌های آثار مرجع نه تنها برای استفاده از اثر مفید هستند، بلکه به عنوان مستندات تمامی کارهای صورت گرفته، بسیار ضروری به شمار می‌آیند، زیرا در طول سالیان دراز در تهیه یک اثر مرجع، کارشناسان بسیاری تلاش می‌کنند و بسیاری از یافته‌های آنها، حاصل آزمایش و خطاهایی است که در طول تهیه اثر حاصل شده است، ذکر آنها در مقدمه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. وجود مقدمه مفصل که به مشکلات و روش‌های حل مشکلات تهیه چنین آثاری اشاره کرده باشد، می‌تواند برای افراد و سازمان‌هایی که در آینده به تهیه آثاری مشابه اقدام خواهند کرد، بسیار راهگشا باشد و در وقت و انرژی آنها صرفه‌جویی کند. پس اثری که سال‌ها برای آن تلاش شده و با حجمی زیاد ارائه می‌شود، مهم است که مقدمه‌ای مفصل داشته و بسیاری از مشکلات و فراز و نشیب‌های تهیه منبع در آن منعکس شود و گنجینه‌ای از تجربه در اختیار آیندگان قرار دهد.

- از مهم‌ترین مسائلی که به کیفیت اصطلاحنامه‌ها کمک می‌کند، پشتوانه انتشاراتی این آثار است. پشتوانه انتشاراتی باعث می‌شود که توصیف‌گرها، ارجاعات و موضوعات ارائه شده مبتنی بر اطلاعات واقعی بوده و به عبارتی پویا باشند.

- در مقدمه اثر چنین عبارتی به چشم می‌خورد: «خوشبختانه تاکنون بیش از ۴۰۰۰۰ مقاله و ۱۹۲۱۰۰ منبع غیر کتابی با این اصطلاحنامه نمایه‌سازی شده است»؛ شاید اگر مشخص می‌شد که این مقدار منابع - که حجم زیادی نیز دارد - در چه کتابخانه یا کتابخانه‌هایی یا توسط چه نهادهایی نمایه‌سازی شده است، به اعتبار بیشتر منبع می‌افزود. گفتنی است که هرچه چنین اطلاعاتی در مورد چنین آثاری بیشتر باشد، اعتبار و کیفیت اثر را بالاتر برده و چه بسا آگاهی از این تجربیات، از بسیاری کارهای تکراری که در حال حاضر کم هم نیستند، جلوگیری کند.

- یکی از معیارهای ارزیابی منابع مرجع که اصطلاحنامه‌ها هم جزئی از آنها هستند، کیفیت صحافی و شکل ظاهری آنهاست. کتاب‌های مرجع به دلیل اینکه خیلی زیاد مورد استفاده قرار می‌گیرند و از حجم بالایی هم برخوردار هستند، باید دارای صحافی، جلد و صفحاتی محکم باشند که در اثر استفاده زیاد به سرعت خراب نشده و از هم باز نشود. افزون بر این، نباید باعث لطمه به متن و محتوای اثر شود. بررسی چند نمونه از اصطلاحنامه، نشان داد که در برخی از صفحات، صحافی به گونه‌ای است که چسب مورد استفاده برای محکم کردن جلد و صفحات روی نوشته‌های ابتدای سطرها زده شده و آن قسمت که زیر چسب قرار گرفته قابل خواندن نیست. اگر هم بخواهیم آنها را جدا کنیم، نوشته‌ها لابه‌لای کاغذهای جدا شده قرار می‌گیرد یا صفحه پاره خواهد شد.

- تجربه چندسال کار نمایه‌سازی و تدریس این مبحث به عنوان بخشی از درس سازماندهی اطلاعات در دانشگاه‌ها، نشان می‌دهد که اگرچه برای همه‌جانبه بودن ویرایش پیشین اصطلاحنامه سه زبانه، تلاش فراوانی صورت گرفته و نزدیک به ۵۰۰ منبع مورد استفاده قرار گرفته و حدود صد نفر متخصص، ویراستار و همکار در طول

یازده سال در تکمیل آن کوشیده‌اند، اما هنوز هم برخی از حوزه‌ها را پوشش نمی‌دهد و برای نمایه‌سازی برخی از مقالات و اسناد نمی‌توان اصطلاحات مناسب را بازیابی کرد.

- از ویژگی‌های مهم منابع مرجع، داشتن تسهیلاتی است که باعث راهنمایی سریع استفاده‌کننده به محتویات آنها می‌شود. به ویژه در مورد آثار حجیم، این موضوع اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. تصور کنید روی جلد دایرةالمعارف یا مرجعی چند جلدی، مشخص نشده باشد که هر جلد چه اطلاعاتی را شامل می‌شود، ناچاریم برای پیدا کردن یک مدخل یا موضوعی خاص، به جلدهای مختلف آن مراجعه کنیم. همان‌گونه که در بخش ساختار اصطلاحنامه اشاره شد، هر جلد این اصطلاحنامه به یک یا چند نمایه اختصاص دارد؛ اما در هیچ کجای اثر اعم از روی جلد، عطف، صفحه‌ عنوان و پشت جلد اشاره‌ای به محتویات هر جلد نشده است تا استفاده‌کننده بتواند به سرعت نمایه مورد نیاز خود را مورد استفاده قرار دهد. این مسئله وقتی که کتابی با این حجم در درون قفسه‌های پر از کتاب کتابخانه و در کنار دیگر منابع قرار بگیرد، مشکل را بیشتر می‌کند و بازیابی اطلاعات آن را کندتر می‌سازد.

- در این اصطلاحنامه تلاش فراوانی برای افزودن زبان عربی به عنوان زبان سوم و ارائه معادل‌های عربی توصیف‌گرها و اصطلاحات صورت گرفته، اما هدف از انتخاب زبان عربی به عنوان زبان سوم اصطلاحنامه روشن نشده است. بی‌تردید دلایلی برای این انتخاب وجود داشته که تهیه‌کنندگان محترم اصطلاحنامه چنین کار پرزحمتی را آغاز کرده‌اند. اما هیچ اشاره‌ای به دلایلی که باعث این انتخاب شده است، وجود ندارد. اطلاع از هدف تهیه‌کنندگان محترم اصطلاحنامه، به استفاده‌کنندگان کمک می‌کند تا کاربردهای احتمالی که مدنظر تهیه‌کنندگان محترم بوده است را بهتر شناخته و از این منبع با آگاهی بیشتری استفاده کنند.

- با تغییراتی که در سرفصل دروس کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی پیش آمده است، یکی از مباحث مهمی که در آینده در این مقطع تدریس خواهد شد، مبحث نمایه‌سازی و به دنبال آن اصطلاحنامه است. بازم تجربه تدریس نمایه‌سازی، نشان از این دارد که یادگیری ساختار و عملکرد اصطلاحنامه‌ها برای دانشجویان مقطع کارشناسی و حتی دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی که در مقطع کارشناسی، رشته دیگری را خوانده‌اند، کار دشواری است؛ زیرا اصطلاحنامه‌ها در زمره منابع پیچیده به شمار آمده و به ویژه درک روابط بین واژه‌ها و ساختارهای مختلف آنها، کمی برای دانشجویان دشوار است. یک راه‌حل مناسب برای ساده‌تر کردن فهم بخش‌های مختلف اصطلاحنامه‌ها، این است که در مقدمه اثر نمونه‌ای از هر ساختار یا نمایه اصطلاحنامه ذکر شده و بخش‌های مختلف آن توضیح داده می‌شود. این شیوه، همچنین حالتی خودآموز داشته و برای افرادی هم که داوطلبانه یا از روی اجبار می‌خواهند کار با اصطلاحنامه را یاد بگیرند، بسیار سودمند خواهد بود.

- نخستین واژه‌ای که در ابتدای ساختار الفبایی ذکر شده، عبارت "OEEC" است. این سرنام^{۱۳} یک توصیف‌گر ارجاعی برای توصیف‌گر «سازمان همکاری اقتصادی اروپا» است. این سرنام با

زمینه منابع اطلاعاتی به وجود آمده است، ضرورت دارد که هر منبع معتبری مانند این اصطلاحنامه، نسخه الکترونیکی و اینترنتی هم داشته باشد. زیرا بسیاری از کاربران به استفاده از منابع الکترونیکی خو گرفته‌اند و مزایای بی‌شمار این منابع، تهیه و تولید آنها را توجیه می‌کند. امیدواریم تهیه‌کنندگان محترم به این نکته مهم توجه کرده و به زودی شاهد نسخه اینترنتی این اصطلاحنامه نیز باشیم.

پی‌نوشت‌ها

۱. در مورد اهمیت، ضرورت و تاریخچه اصطلاحنامه در زبان فارسی، در شماره ۸۴ مجله کتاب ماه: کلیات، مطالب مفصلی به همین قلم نگاشته شده است. علاقه‌مندان می‌توانند به آن منبع با مشخصات زیر مراجعه کنند: حاجی‌زین‌العابدینی، محسن (۱۳۸۳). «نگاهی بر اصطلاحنامه فنی و مهندسی». نقد کتاب. کتاب ماه کلیات، سال هفتم، شماره دوازدهم، شماره پیاپی ۸۴. آذر ماه، ص. ۶۸-۷۲. قابل دسترس در: <http://www.ketab.ir/Ketab/E-Magazine/MahFiles/K84.pdf>.

2. Meta Thesaurus
3. Anthology
4. Folksonomies
5. MESH
6. AGROVOC
7. ASIS
8. SPINES
9. Alphabetic index
10. Tree index
11. Permuted index
12. Inverted terms
13. Acronym

منابع و مأخذ

۱. حاجی‌زین‌العابدینی، محسن (۱۳۸۴). «اصطلاحنامه پزشکی فارسی: گامی نو در استانداردسازی ابزارهای سازماندهی اطلاعات پزشکی فارسی». نقد کتاب. نوشته فاطمه رها دوست و... کتاب ماه کلیات، سال نهم، شماره اول و دوم، شماره پیاپی ۹۷-۹۸، دی و بهمن، ص. ۱۳۴-۱۳۷. قابل دسترس در: <http://www.ketab.ir/Ketab/E-Magazine/MahFiles/K97-98.pdf>

۲. حسینی‌زاده، آنسه؛ رها دوست، فاطمه (۱۳۸۵). «مسائل اصطلاحنامه‌سازی در ایران از دیدگاه تهیه‌کنندگان اصطلاحنامه». ارائه شده در همایش رویکردها و راهکارهای نوین در سازماندهی اطلاعات، برگزار شده توسط انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (تهران، ۱۷-۱۶ اسفند ۱۳۸۵). قابل دسترس در: <http://cep.cua.ac.ir/sem/dital. sp?ind=200612321754>

حروف انگلیسی در آغاز ساختار الفبایی، شبهه یکدست نبودن در کل اصطلاحنامه را به وجود می‌آورد. زیرا نخستین پرسشی که به ذهن استفاده‌کنندگان یا منتقدان می‌آید این است که آیا سرنام‌های دیگری همچون «یونسکو» یا «یونیدو» هم چنین وضعیتی دارند یا خیر؟ بررسی ساختار الفبایی (تا جایی که بنده بررسی کرده‌ام) نشان می‌دهد که این تنها واژه به زبان انگلیسی است که وارد نمایه الفبایی شده است. دلیل دیگر که نشان می‌دهد این تنها واژه انگلیسی در اصطلاحنامه است، این است که در مقدمه اثر ذکر شده که تنظیم الفبایی ساختارها و نمایه‌ها توسط رایانه صورت گرفته است. در تنظیم الفبایی فارسی توسط رایانه، اگر واژه انگلیسی یا عددی وجود داشته باشد، به طور خودکار در ابتدای سیاهه تنظیم‌شده قرار گرفته و تنظیم الفبایی واژه‌های فارسی بعد از آنها صورت می‌گیرد. به هر حال، اگرچه ممکن است سخن گفتن از این تک‌واژه و آرزوی (یا خواست) حذف آن برای یکدستی اصطلاحنامه، کمی سخت‌گیرانه و بی‌انصافانه به نظر آید، اما ذکر یک نکته ممکن است قضیه را توجیه کند. با توجه به اینکه رسالت اصلی اصطلاحنامه‌ها ایجاد یکدستی در کارهای سازماندهی اطلاعات است، انتظار یکدستی در چنین منبعی چندان دور از منطق نیست. بنابراین اگر این یک خطا هم نبود، اصطلاحنامه از یک خطا در نخستین سطر مهم‌ترین بخش خود یعنی «ساختار الفبایی» مبرا بود و صد البته یک پله به کمال نزدیک‌تر.

- بی‌تردید خوانندگان محترم با این مسئله روبه‌رو شده‌اند که در بسیاری از کتاب‌هایی که به تازگی منتشر می‌شوند، غلط‌های چاپی فراوانی وجود دارد. این موضوع چنان زیاد به چشم می‌خورد که انگار قبیح آن از بین رفته و غالباً وجود غلط چاپی را اشکال نمی‌پندارند. در موارد نادری اشتباه‌های چاپی در متن این اصطلاحنامه ملاحظه می‌شود که در اثری به این حجم چندان چشمگیر نبوده و نیازی به ذکر تک‌تک این چند مورد انگشت‌شمار نیست. تنها از باب یادآوری برای بررسی دوباره و اصلاح در ویرایش‌های آینده به این موضوع اشاره شد.

سخن پایانی

ناشر اصطلاحنامه، کتابخانه ملی است و همان‌طور که می‌دانیم یکی از مهم‌ترین وظایف این کتابخانه تهیه و انتشار منابع و ابزارهای لازم کتابداری و اطلاع‌رسانی است. منابع تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی به ویژه ابزارهای سازماندهی اطلاعات چون اصطلاحنامه‌ها، از نظر تهیه، چاپ و نشر در زمره دشوارترین منابع هستند. خوشبختانه کتابخانه ملی - با انبوه مشکلات موجود - این امر خطیر را پذیرفته و این اصطلاحنامه را با کیفیت خوبی منتشر کرده است. امید است مسئولان محترم این کتابخانه برنامه‌ای منظم برای روزآمدسازی مرتب این منبع و منابع مشابه که بسیار مورد نیاز هستند، تدارک ببینند؛ زیرا ارزش واقعی یک اصطلاحنامه زمانی مشخص می‌شود که به طور پیوسته و همگام با رشد علمی جامعه، مورد بازنگری و ویرایش قرار گرفته و به منبعی قابل اطمینان برای استفاده‌کنندگان تبدیل شود.

نکته دیگر اینکه با توجه به تغییر و تحولات الکترونیکی که در